

Деокупація. Як саме?

Відбулася міжнародна конференція «Молдова, Грузія, Україна: проблема окупованих територій та заморожених конфліктів» (25 листопада, Київ), організована «Майданом закордонних справ», Інститутом Чорноморських стратегічних досліджень, Фондом Конрада Аденауера та Фондом Ганса Зайделя.

Обговорювали молдавський та грузинський підходи до проблеми повернення окупованих територій, помилки, яких припустилися уряди зазначених країн у своїх намаганнях повернути тимчасово втрачені території: надто толерантний молдавський, жорсткіший грузинський, але обидва без санкцій щодо агресора.

Тож як повернути тимчасово окуповані території Донецької, Луганської областей та Криму? Для цього, щонайменше, слід розуміти процеси, які там відбуваються.

На момент початку окупації мешканців Криму повністю задовольняв правовий лібералізм України, але не задовольняли якість влади та якість життя. Внаслідок окупації вони не отримали жодного поліпшення ані якості влади, ані якості життя, проте втратили український правовий лібералізм.

Триває подальша мілітаризація Криму, чисельність військового угруповання досягла на півострові 50 тисяч солдатів і офіцерів, у перспективі її планують довести до 100–120 тисяч. Це загрожує не лише Україні, а й країнам Південної Європи, членам ЄС і НАТО. Крим уже є основним центром підтримки військового угруповання РФ, яке воює в Сирії. Водночас у Криму проходять підготовки бойовики, які воюють у зоні АТО та в Сирії.

Громадяни України, які залишаються в Криму, позбавлені будь-яких прав (!), адже без паспорта громадянина РФ не можна працювати, навчатися, отримувати медичні послуги тощо. Таке обмеження є частиною плану з примусового залучення до російського громадянства. Примус до громадянства РФ супроводжується примусом до лояльності. Населення окупованого Криму Москва розглядає як нелояльне, тому вдається до переселення в Крим жителів центральних областей РФ. Лише до Севастополя за час окупації прибуло 25000 нових мешканців (7% населення), переважно це військові та члени їхніх сімей, працівники спецслужб тощо. Примус до лояльності – це також погрози, тотальний контроль, зокрема інтернет-контактів, провокації та навіть убивства найактивніших представників соціальних груп населення, кримських татар. Останні перебувають під особливим тиском окупантів, оскільки відкрито не сприймають окупаційний режим. До потенційно нелояльних груп населення окупанти зараховують також журналістів, членів неурядових осередків, що були створені за часів української влади, етнічних українців та осіб із українською громадянською самоідентифікацією. Триває відкрите знищення будь-яких згадок про Україну в Криму, написів українською мовою, української символіки, навіть шкільних підручників.

Створюється «інформаційний заповідник», під виглядом «націоналізації» триває масове захоплення усієї

державної та приватної української власності на території АРК. Це вже понад 400 підприємств (200 санаторіїв, усі морські порти, аеропорт, суднобудівні заводи, об'єкти енергетики та водопостачання, в тому числі «Чорноморнафтогаз», залізниця, виноробні заводи, елеватори тощо).

Усе це окупанти перевели в законодавче поле РФ. Проте економічна криза на півострові поглиблюється, адже попередні контакти та контракти розірвано, інвестицій немає, до того ж діють санкції. У ситуації, що склалася, Росія вимушена постійно дотувати Крим, підтримуючи рівень зарплати чиновників та пенсій навіть за рахунок пенсійного фонду Москви та інших регіонів, унаслідок чого зростає невдоволення власного населення.

На початку окупації та наступної анексії Криму в Україні було прийнято цілком адекватне за тих умов рішення: розробити та прийняти Закон «Про окуповані території». Проте він виявився не зовсім вдалим, бо не враховував економічні відносини з окупованими територіями. Пролобійований згодом та прийнятий у серпні 2014 року закон про вільну економічну зону «Крим» спричинив іще більше проблем, розв'язання яких на державному рівні досі не знайдене. На думку експертів «Майдану закордонних справ», у ньому відсутня логіка в самому визначенні окупованої території як вільної економічної зони. Зрозуміло, що закон приймався на користь осіб, які володіють активами на окупованих територіях, аби ввести їх таким чином у правове поле України. Але ж при цьому громадяни України, які мають кримську реєстрацію, за територіальною ознакою визнаються нерезидентами у власній країні(!). Утворенням завдяки згаданому закону такої моделі економічних відносин із тимчасово окупованою територією Крим було фактично визнано територією іншої держави. Це ще більше ускладнило ситуацію, зокрема процес евакуації на материкову частину малого та середнього бізнесу, а також процес комунікації з громадянами, які вимушено опинилися в окупації.

Водночас дозволялося забезпечувати анексовану територію енергоресурсами, продуктами харчування та іншими товарами, що сприяло розвитку окупаційних військових баз, а також частковому податковому забезпеченню маріонеткової влади Криму та Севастополя. Це також піддало сумнівам доцільність застосування санкцій щодо окупованих територій та самої країни-агресора з боку західних партнерів.

Після 21 місяця від початку окупації Криму й фактичного початку воєнної агресії РФ на Донбасі в Україні все ще діє законодавство мирного часу, за винятком деяких змін. На думку експертів, слід запровадити мораторій із наступ-

ним скасуванням Закону «Про створення вільної економічної зони «Крим» та про особливості здійснення економічної діяльності на тимчасово окупованих територіях України». Водночас необхідно розробити та прийняти в новій редакції Конституцію АРК, де буде передбачено створення в Криму Кримськотатарської національної автономії. Також слід доповнити Конституцію України положеннями про визнання кримських татар корінним народом Криму та України, про оптимізацію адміністративно-територіального устрою на тимчасово окупованій території АРК та м. Севастополя.

Безумовно, важливо розробити та прийняти закон про стратегію деокупації та реінтеграції території АРК і державну програму з цього питання, передбачивши до нього як додаток відповідне фінансування. Заслугує на увагу питання про можливості проведення державно-правового експерименту зі створення моделі розвитку Херсонської області як основної у вирішенні питань деокупації та реінтеграції окупованої території Криму. Для цього необхідне рішення на законодавчому рівні.

Також, на думку експертів, україно необхідно розробити та прийняти закон про колабораціонізм, що визначатиме невідворотність покарання, тобто кримінальної, адміністративної, громадської, конституційної відповідальності залежно від ступеня провини. Це також має охолодити апетити колаборантів на окупованих територіях Криму та Донбасу, що збагачуються за рахунок української державної та приватної власності, а також мотивувати певну частину населення на цих територіях до прийняття зважених рішень.

Без сумніву, також мають бути розроблені та прийняті закони про статус та забезпечення прав кримськотатарського народу в Україні, про особливості економічних відносин із тимчасово окупованими територіями та про забезпечення права власності на тимчасово окупованих територіях України. Це дасть змогу зняти багато запитань, що є актуальними сьогодні для суспільства та іноземних інвесторів. До того ж експерти вважають за необхідне створити Фонд із реінтеграції окупованих територій України. У площині формування умов майбутньої реінтеграції Криму вкрай важливо створити кримський науковий та освітянський центр (дошкільні установи, інтернати, школи-інтернати, університет, науково-дослідний інститут), а також центр дистанційного навчання кримських студентів, що залишилися на території окупованого Криму з наступною видачею дипломів та сертифікатів. Метою є формування майбутнього кадрового управлінського резерву на деокупованій території.

Також експерти пропонують створити «вузли обміну» на території Херсонщини, прилеглої до адмінкордону з окупованим Кримом, і вздовж лінії фронту на Донбасі. Це потрібно для отримання громадянами України, що перебувають в окупації, необхідних для життя товарів та послуг (продукти харчування, ліки, державні та юридичні послуги тощо). Насамкінець доцільно створити на материковій частині уряд АРК в екзилі, а також інші державні інституції, що займатимуться питаннями тимчасово окупованого Криму.

Але головне, слід відмовитися від «політики очікування» та розрахунків на те, що десь і хтось сильний та великий щось там вирішить за нас.

27

Економічно й електрично

«У Криму без електрики погано. Але не тому, що Україна припинила поставки. А тому, що Росія без оголошення війни напала на Україну й анексувала цю частину її території»

Україна нарешті постала перед визначенням моделі подальших відносин із Кримом. Під жорстким тиском громадянського суспільства українська влада задумалася про блокаду Криму. Президент Петро Порошенко запропонував урядові «вивчити можливість припинення вантажного автомобільного та залізничного сполучення, а також товарообігу з окупованим Кримом в обидва напрямки».

«Останнім часом істотно загострилося протистояння між громадськими активістами та окупаційною владою Криму. Порушено низку кримінальних справ проти ініціаторів торгової блокади Криму. Ініціатори безстрокової акції блокування поставок українських товарів на Кримський півострів, яка почалася 20 вересня поточного року, вимагають повністю припинити торговельні відносини з окупованою територією», – аргументує Порошенко в листі, адресованому Прем'єр-міністрові Яценюку, необхідність припинення вантажного транспортного сполучення з АРК.

Світло в Криму згасло ще в 2014 році. У листопаді просто пропала електрика. Як відомо, на запитання, чи є Крим назавжди втраченим для України, Президент у всіх своїх інтерв'ю традиційно дає негативну відповідь. Однак виразної стратегії

повернення немає. Для нього найважливіше, що міжнародна спільнота не визнає анексію півострова. При цьому запевняють, що Київ не має жодного наміру вжити спроб забрати Крим військовим шляхом. Тож усі плани повернення Криму обмежуються мрією побудувати таку Україну, в якій захотіли б жити кримчани.

Тим часом активісти «Блокади Криму» й автори стратегії повернення півострова закликають владу не зволікати, а негайно й жорстко вирішувати це питання. Економічно та електрично. Відкинувши вбік тезу про те, що «там постраждають наші люди». Про людей, стверджують експерти, як і про електрику, ціни на продукти та їхнє постачання до Криму повинен був думати Путін у березні 2014-го! На думку опонентів Петра Порошенка, якщо дії офіційної української влади залишаться такими, як нині, то в короткостроковій перспективі Крим поступово так чи інакше покинуть усі патріоти України (або будуть кинуті в російські в'язниці), а територію півострова заселять відданими триколюру росіянами.

«Чи розуміє президент, що теза «кримчани захочуть повернутися в Україну, коли побачать, що там жити краще» – це демагогія й дурість? У Південній Кореї жити краще, ніж у Північній. Хто й куди повернувся?» –

ставить Петрові Порошенку запитання блогер і оглядач Сергій Запорізький. Блокада, на думку блогера та багатьох активістів, зокрема кримських татар, – поки що єдиний доступний елемент тиску на Росію. «І як завжди у нас в Україні, якщо очевидні речі не роблять уряд і влада, це зроблять громадяни», – констатує і собі на сторінці у Фейсбук один із авторів «Стратегії повернення Криму» Богдан Яременко. Він пояснює, що «всім у Криму без електрики погано, але не тому, що Україна припинила поставки, а тому, що Росія без оголошення війни напала на Україну й анексувала цю частину її території».

Під тиском громадськості та з листом від Президента в руках жорсткіше заговорив Арсеній Яценюк. Він нарешті зажадав від Генпрокуратури притягнення до кримінальної відповідальності людей, причетних до підписання контракту, що містить норму про постачання електроенергії не в Автономну Республіку Крим (Україна), а в... «Кримський федеральний округ». Також Яценюк звернувся до глави держави із проханням вивести на порядок денний Ради нацбезпеки і оборони питання про формат відносин із Кримом і ті заходи, які слід ужити для повернення півострова.

я. с.

